

črtice o Andreju Praprotniku, ki jo je šolski mladini spisal E. Gangl (8 str.) s čedno doprsno podobo slavljenega pokojnika.

Kakor poročilo o drugih šolskih izvestjih, bodo pogrešali naši čitatelji tudi poročilo ali oceno nekaterih drugih knjig in knjižic, ki so izšle v zadnjih mesecih, n. pr. o ljubljanskem potresu, o kranjskih šolskih zakonih itd. Mi te zamude nismo krivi. Načeloma napravimo vsaj naznanilo vsake še tako drobne brošurice, ki se nam dopošlje. Toda če mislijo častiti založniki, da je poleg ocenjevanja naša rodoljubna dolžnost, da si moramo tisto od njih založeno knjigo, ako si hočemo privoščiti nje oceno, tudi še nabaviti sami iz svojega žepa, morda iz uredniškega dispozicijskega fonda, tedaj mi menda vsi častiti naročniki in čitatelji pritrdijo, da je tako postopanje nasproti najstarejši, smeli bi reči: jedini slovenski reviji vendar-le malo najivno, da ne rečemo prostaško. Te naše rekriminacije niso morda fingirane. Hoteč oceniti neko pred nedavnim časom izšlo nemško-slovensko uradno knjigo z ozirom na vrlino njene slovenščine, smo se obrnili naravnost na založništvo; a le-to nam je odgovorilo, da je knjiga predraga, da bi moglo postreči tudi »Zvonu« z zastonjskim eksemplarom. Knjiga namreč stane nekaj čez tri goldinarje. Habeat sibi! Vendar nam je ocena obljubljena od prijateljske, strokovnjaške strani. — Naši čitatelji pa iz tega konkretnega slučaja lahko posnamejo, kako je še pri nas knjištvo in založništvo v povojih, in s kolikimi zaprekami se ima boriti slovstvena kritika.

To priliko pa naj porabimo, da še jedenkrat opozorimo vse častite založnike kakeršnihkoli slovenskih knjig in knjižic, naj nam dopošljejo po jeden izvod na razpolaganje; ako vsake ne ocenimo temeljito, vsaj oznanim o vsako. In že s tem je veliko ustrezno, prvič založnikom samim, in drugič — kar je še mnogo važnejše — stvari sami, t. j. pospeševanju in olajševanju slovenskega knjigopisja ali biblijografije

Kapelica na Friškovcu. Pod gorenjim naslovom je priobčil J. V. v zadnjih »Izvestjih muzejskega društva« (letnik V, seš. 2., pag. 85. seq.) zanimivo črtico, v kateri pravi med drugim: . . . Kaj je bilo v prejšnjih časih na Friškovcu? Najbrže je bilo tu morišče za ženske, če nas ne vara o. Marko Pohl in s svojim poročilom v knjigi: »Tu malu Besedishe treh jesikov« (1782), kjer piše: Frishkovz, Richtplatz f. Weibspersonen, locus suplicii. V »Glossarium Slavicum« (1792) pa po svoje etimološki razlaga: »Friškovc a gr. φοβή, ein Schauder, horror, qui praetereuntes occupat.« — Da, na Friškovcu je bilo svoječasno morišče — da-li samo za ženske, ne vem. Babica moja, Josipina Švelčeva, porojena Ambroževa, ki je umrla dne 16. vel. srpana l. 1879. v dobi 84 let, in njena sestra Neža, moja praujna, ki je umrla 10. sušca l. 1885, stara 92 let — obe iz znane Tramševe rodbine s Sv. Petra ceste v Ljubljani, v kateri se je bil tudi narodil prvi narodni župan ljubljanski, Miha Ambrož, onima rodni brat — sta popevali mnogokrat narodno pesem o lepi Uršiki, »katero so na Friškovcu ob glavo dejali.« To pesem sta se naučili od svoje matere, a ta jo je bila čula tudi že od svoje, in le-ta je baje celo poznala nesrečno Uršiko. Babica in praujna sta pripovedovali nam otrokom ono zgodbo, ki se je torej vršila menda nekako v pričetku prošlega veka, ter pristavljali, da so nekda na Friškovcu obešali in obglavljali hudodelce. Živo se še spominjam, da mi je nekoč praujna Neža, ko smo se z ljubljanskega polja mimo Friškovega vračali domov, kažoč na »rdeči križ« — in uprav tam stoji dandanes »Gradiškova kapelica« — rekla: »Vidiš, tam-le so lepo Uršiko ob glavo dejali.« — Uršika je bila komaj 17 let stara, najlepše dekle pod šempeterskim zvonom. Vsi fantje so goreli za njo, a ona je ljubila jedino le svojega Jurja, lepega mladeniča, ki je služil za hlapca. Doma je bila s šempeterskega predmestja. Povila je sinka ter ga umorila,

boječ se tedanjih strogih cerkvenih kaznij. — Dekle namreč, ki je padlo, je moralo pred cerkvijo delati »očitno pokoro«. V nedeljo, ob velikem opraviilu, je stala taka »grešnica« bosa pred vrati šempeterske cerkve, v naročju držeč dojenčka, a v desnici gorečo svečo. Mesto kit, kateri so ji odrezali, sta ji viseli po plečih slamnati kiti. Narod, ki je prihajal v cerkev, jo je psoval ter opljuval, in komur se je zljubilo, jo je smel tudi bít s palico, ki ji je ležala ob nogah. — Lepa Uršika je torej menila, da se z umorom svojega otroka izogne javni sramoti. Toda varala se je, kajti skoro jo prime oblast. Takrat je veljalo strogo načelo: glavo za glavo; obsodili so jo na smrt. Krvnik, videč toli krasno »ubogo grešnico«, se zaljubi vanjo; poprosi »krvavo sodnijo«, naj prizaneso mlademu, neizkušenemu dekletu, ter naj mu jo dajo za ženo. Pristali so v to. Ali lepa Uršika ni marala rablja za moža. — Ves narod je jokal na glas, ko so vedli krasno obsojenko venkaj na Friškovce v smrt, ter prosil milosti; — vsem se je smilila. Toda zaman. Trepetaje je dvignil krvnik smrtonosno jeklo — tudi njemu se je smililo to mlado, nesrečno življenje! In res, s prvim mahljajem zadene revico le v ramo. A ujunači se brzo, in ko se v drugič zablisne usodni bridki meč, odleti lepi Uršiki glavica z ramen. — Avguštinec p. Anzelm je bil pripravljaj obsojenko na smrt ter jo spremljal tudi na morišče. Njemu se je baje prikazala po noči ter se mu zahvalila. Videl je, da je šla skozi ogenj — skozi vice — potem se pa vzpela naravnost v nebesa. Spokorila se je bila namreč že na tem svetu; skozi vice je pa šla jedino zato, ker je nevoljno stresla ramo, ko jo je bil nerodni krvnik v prvič vsekaj vanjo. — Tako sta mi pripovedovali babica in praujna o lepi Uršiki. — Za svojih dijaških let sem mnogo pohajal znano krčmo »na mitnici« v ljubljanski Kravji dolini. Tu so tudi redno ostajali Posavci. Čestokrat sem čul jednega in drugega pripovedovati, da na Friškovcu straši. Baje se tam vsako noč od najstare do jedne klati velik črn pes z ogromnimi ognjenimi očmi. Drug je zopet vedel povedati, da se tam po noči vidi velika bela žena, ki podi mimogredoče. In istinito! Posavci so se bali teh namišljenih strahov in pošastij, in za nobeno ceno ne bi bil kateri do najstare ostal v krčmi; raje je prenočeval tam, nego se po noči vračal črez Friškovce domov, češ: lahko me tam strah sne! Sploh pa so se ljudje, osobito po noči, ogibali Friškovca, nekdanjega morišča.

Pesem o lepi Uršiki, menim, ni še natisnjena; jaz vsaj je nisem še zasledil nikjer. Niti v Koritkovi zbirki se ne nahaja. Zapisal sem jo torej, kakor sta jo peli babica in praujna, ter jo prilagam tu. G. Fran Ferjančič, trnovski kapelan v Ljubljani, kateremu sem zapel prvo kitico te pesmi tako, kakor sta jo peli omenjeni sorodnici moji, je bil tolikanj prijazen, da mi jo je postavil v note. Bodi mu na tem iskrena hvala! Takisto je napev priložen. — O. Marko ima torej prav, pišoč, da je »Friškovz, Richtplatz f. Weibspersonen,« locus suplicii — seveda le po krajevnem pomenu, nikakor pa ne etimološki.

*Harambaša = felequiza
načelnik grobnice*

Napev k pesmi o lepi Uršiki:

Fran Ferjančič.

Pesem o lepi Uršiki.

Prišli so mi hudi b'riči,
Pretrdo me zvežejo,
Not v trančo so me djali,
V to trančo velbano.

Gospodje so me vprašali:
Urš'ka, kaj ti delaš tu?
Kaj me bodo vprašali,
Saj sami dobro vedo.

En'ga sinka sem imela,
Še tega umorila sem;
Lepe botre sem mu zbrala:
Jezusa in Marijo.

Al' te je to tvoj Jur naučil,
Al' si si sama zmisliła?
To me ni moj Jur naučil,
Sem si sama zmisliła.

Frajman jo zdaj lepo popraša:
Urš'ka, češ moja frava bit' ?
Hočeš moja frava biti,
Al' daš raj' svojo glavo?

Nočem tvoja frava biti,
Rajši dam svojo glavo!
Frajman se okol' zasuče,
Urš'ki glavca odleti.

Glav'ca trikrat poskočila
Od le-te črne zemlje,
Svete besede spregovorila:
Jezus, Jožef, Marija!

Uzemite moje truplo,
Nesite ga v črno zemljo;
Uzemite mojo dušo,
Pošljite jo v sveto nebo.

Skupljeni gramatički i polemički spisi Vuka Štef. Karadžića. Knjiga druga. Sveska druga. Državno izdanje, Beograd, Štamparija kraljevine Srbije, 1895. Cena 3 dinara. Strani 241.—510. Tudi ta del zbranih del Karadžićevih je vrlo zanimiv. Natisnjeni niso samo Vukovi spisi, nego tudi spisi njegovih prijateljev in nasprotnikov. Tako je čitanje teh spisov mnogo olajšano. Sicer pa je urednik g. P. P. Gjorgjević pridejal mnogobrojne opombe pod črto in v zagradah. Ta del drugega zvezka ima to-le vsebino: Nemački prevod srpske gramatike. Razlike izmedju crkvenoslovenskog i srpskog jezika. Ruskomu recensentu. Ogled srpskoga bukvara. Glavni završeci srpskih imenica i prideva. Objava i predgovor Oritu sličnorednosti Luke Milovanova. — V „Dodatku“ je med ostalim ponatisnjen tudi Grimmov nemški predgovor Vukovi Mali srbski gramatiki.

R. P.

Češka književnost. (Dalje.) Ker zajema češka misel svoje značaje še vedno iz predbelogorske dobe, ji je vedno pred očmi zgolj slavna preteklost češkega naroda. Razmotriti moramo pa zlasti tudi sedanjost in nje potrebe. To znanje združimo z znanjem zgodovine, in zaupno smemo zreti v bodočnost. Spoznavajmo torej povsod in vedno stvar in njeno jedro! Stvar sama je važnejša nego njen historijski razvoj. Ako prevladuje historizem, lahko neugodno vpliva tudi na značaj narodov — pojavi se negotovost in neodločnost glede sedanjih nujnih potreb, in naroda se polasti nezaupljivost v samega sebe, ako zre vedno le v preteklo davnino, kjer ne vidi družega, nego večni tok in izpremembe brez prestanka.

Kako jednostranski je historizem, to je občutil že Purkyně; mislil je zato na ustanovitev češke akademije in skušal popularizovati moderne znanosti. Hkrati z njim sta spoznala tudi Jungmann in celo glavni steber historizma, Palacký sam, da je treba v povzdigo občnega izobraženja spisati Čehom — enciklopedijo. Zanimivo je, da je Palacký tudi v nameravani enciklopediji hotel odkazati zgodovini, literaturi in življenjepisju slavnihi mož širji prostor, nego realnim vedam. Šele pozneje je prišel do spoznanja, da gre vendar-le realni izobraženosti prednost pred humanitatno, historijsko. Dovedla ga je do tega, kakor sam pravi, doba Frančiška I. in tedanji policijski sistem, kateremu so se videle politiške študije sumljive in nelojalne. Preveril se je torej Palacký, da je za